

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο Λοχαγός Αδόλφος Λάσσεν βρίσκεται σε διαμάχη με τη γυναίκα του Λάουρα σχετικά με την ανατροφή και μόρφωση της κόρης τους Βέρθας. Ο Λοχαγός πιστεύει πως δεν αρκεί να 'χει δώσει στο παιδί του ζωή, πρέπει να του δώσει και τη ψυχή του. Αυτή είναι ίσως κι η μόνη πίστη του για τη ζωή μετά θάνατον. Εμπόδια όμως σ' αυτό είναι, εκτός από τη γυναίκα του, κι άλλα πρόσωπα δικά του, μ' ένα σωρό σκουριασμένες ιδέες, παλιές αντιλήψεις και θρησκευτικές πεποιθήσεις που κάνουν την επιθυμία του Λοχαγού ανεκπλήρωτη. Η υπόθεση παίρνει σοβαρή τροπή όταν η Λάουρα υποβάλλει στον άντρα της πως μπορεί και να μην είναι αυτός ο φυσικός πατέρας της κόρης τους.

Εκτός από στρατιώτης ο Αδόλφος Λάσσεν είναι και εξαιρετικός επιστήμονας - ερευνητής, βαθιά καλλιεργημένος άνθρωπος με πνεύμα ανώτερο και ψυχή ποιητική. Η Λάουρα τον εμποδίζει στην επιστημονική του έρευνα κατακρατώντας κρυφά την αλληλογραφία του ενώ παράλληλα διαδίδει παντού φήμες για ψυχική ανισορροπία του Λοχαγού.

Μπλεγμένος στη δίνη του πάθους και της αμφιβολίας ο ευαίσθητος Αδόλφος οδηγείται στην παραφροσύνη. Φορώντας το ζουρλομανδύα που του 'βαλαν για να τον οδηγήσουν στο άσυλο πεθαίνει από συμφορή στην αρχαλιά της Παραμάνας του.

Το 1886, λίγο πριν γράψει τον ΠΑΤΕΡΑ ο Στρίντμπεργκ φαίνεται πως είχε βαθιά εντυπωσιαστεί από ένα άρθρο του Πώλ Λαφάργκ (Paul Lafargue) σε κάποιο περιοδικό της εποχής. Ο

Λαφάργκ υπέβαλε τη θεωρία πως η οικογένεια ήταν αρχικά μητριαρχική και ότι έγινε πατριαρχική μονάχα ύστερ' από μακρόχρονο και βίαιο πόλεμο μεταξύ των δύο φύλων. Επιστροφική στη μητριαρχία — υποστήριξε ο Λαφάργκ — θα σήμαινε κι' ένα εξίσου μακρόχρονο και αιματηρό πόλεμο. Την ίδια περίπου εποχή που εργαζόταν πάνω στον ΠΑΤΕΡΑ ο Στρίντμπεργκ έγραψε ένα άρθρο όπου εκφράζει τους φόβους του πως αυτή η μάχη θα σημαίνει τελικά την ήττα του άντρα, και πως αν συμβεί αυτό θα οδηγήσει σε μια εποχή βαρβαρότητας. — Ο Λαφάργκ στο άρθρο του αναφέρεται πολύ συχνά στην ΟΡΕΣΤΕΙΑ του Αισχύλου, κι αυτό πιθανό να επηρέασε τον Στρίντμπεργκ να γράψει τον ΠΑΤΕΡΑ πιο κοντά στα κλασσικά πρότυπα, απ' όλα τα προηγούμενα έργα του*.

Είναι γνωστό πως στην εποχή που ο Στρίντμπεργκ γράφει τα έργα του, οι σκέψεις και το πνεύμα των συγχρόνων του ασχολούνται μ' ένα πρόβλημα — αίνιγμα, που η λύση του φαίνεται να 'ναι παρά πολύ δύσκολη: «πώς ένα ανθρώπινο πλάσμα κατορθώνει και βάζει κάτω από την εξουσία του την ψυχή ενός άλλου και το κάνει να συμπεριφέρεται — όχι ενάντια στη θέλησή του — αλλά σύμφωνα με τις δικές του απωθημένες τάσεις και επιθυμίες».

Δuo μήνες προτού ο Στρίντμπεργκ αρχίσει να γράφει τον ΠΑΤΕΡΑ, ο Ερίκος Ίψεν είχε παρουσιάσει στη σκηνή τον περίφημο ΡΟΣΜΕΡΣΧΟΛΜ με το ίδιο αυτό θέμα. Ένα χρόνο αργότερα ο Στρίντμπεργκ θα συνεχίσει στο ίδιο μοτίβο με τους ΔΑΝΕΙΣΤΕΣ, και λίγο αργότερα με τη ΔΕΣΠΟΙΝΙΔΑ ΤΖΟΥΛΙΑ.

Στη θανάσιμη πάλη με τον άντρα της η Λάουρα του Στρίντμπεργκ βγαίνει νικήτρια όπως και η Κλυταιμνήστρα του Αισχύλου. Έχω τη γνώμη πως ουσιαστικά τα ένστικτα των δύο γυναικών είναι σχεδόν ίδια. Η Λάουρα θα μτυρούσε να 'ταν γυναίκα του Αγαμέμνονα κι η Κλυταιμνήστρα του Λοχαγού. Η διαφορά, αν

* Η πληροφορία οφείλεται στον Μάιγερ.

υπάρχει, είναι στον αντίπαλο. Αυτός είναι διαφορετικός. Εδώ ο άντρας είναι το εξευγενισμένο φύλο αλλά κι εξασθενησιμένο από τον πολιτισμό. Η δύναμη, η υπεροχή του δεν είναι φυσική, σαν του αρχαίου στρατηλάτη, είναι πνευματική. Η γυναίκα πλάι του πιο πρωτόγονο ακόμη ζώο (δεν την άφησε το αρσενικό να εξελιχτεί) άρα και δυνατότερο. Ο ποιητής πιστεύει πως στην πάλη με τον ενστικτώδη τύπο ο ανώτερος άνθρωπος δεν έχει ελπίδες να νικήσει. Έτσι σε μια τέτοια 'πάλη' σαν την τωρινή, το αρσενικό είναι καταδικασμένο. Με τέτοιο αντίπαλο η Λάουρα δεν έχει ανάγκη από δόγματο και πελέκι. Ο φόνος εδώ είναι πνευματικός και το φονικό όπλο, που τόσο πολύ απασχόλησε τον ποιητή και την εποχή του, η υποβολή. Φόνος που δεν αφήνει ίχνη για τη σύλληψη του δράστη — ούτε σταγόνες αίμα, ούτε δαχτυλικά αποτυπώματα. Ο αστυνομικός ανακριτής δε θα 'βρισκε απολύτως τίποτα.

Η Λάουρα, αντίθετα με την ομύγωνμή της στην ΟΡΕΣΤΕΙΑ, ούτε σχεδιάζει ούτε πρόθεση έχει να σκοτώσει τον άντρα της. Παλεύει. Παλεύει με φυσικότητα και θέλει να νικήσει, επειδή νοιώθει δυνατότερη και θέλει να διατηρήσει αυτή την τάξη πραγμάτων. Λέει:

ΛΑΟΥΡΑ:... είναι παράξενο αλλά ποτέ δε μπόρεσα να κοιτάξω έναν άντρα χωρίς να σκεφτώ πως είμαι πιο δυνατή απ' αυτόν. (Πράξη Α', σκ. 9).

Είναι φανερό πως ένας τέτοιος άνθρωπος δε θα δεχτεί να νικήθει ποτέ. Γιαυτό στον αγώνα της δεν παρουσιάζει καμιά στιγμή υποχώρησης, καμιά αναστολή, ή δισταγμό. Έχεις την αίσθηση πως παλεύει με μια αγαλλίαση ψυχής, που δεν την κρύβει άλλωστε. Παρακολουθώντας την πάλη της νοιώθεις να 'χει τη γοητεία του θηρίου που παλεύει για τη λεία του. Δεν είναι βλοσυρή και πάνω απ' όλα δεν είναι κακιά. Ο ποιητής έχει πλάσσει το πορτραίτο της με ουσία ανθρώπινη, μέσα σε πλαίσινα φυσιολογικά.

ΛΑΟΥΡΑ: «Δεν ξέρω αν σχεδίασα ή θέλησα ποτέ αυτά που λες εσύ πως έχω κάνει. Ίσως και να 'νοιωθα κάποια αόριστη

επιθυμία ν' απαλλαχτώ από σένα, επειδή ήσουνα εμπόδιο στο δρόμο μου· μα αν εσύ βλέπεις σχέδιο στον τρόπο που έχω δράσει, τότε, ίσως και να υπήρχε κάτι τέτοιο, αν κι εγώ δεν το καταλάβαινα. Δε σχεδίασα τίποτ' απ' όλ' αυτά — απλώς γλιστρούσαν αθόρυβα πάνω σε γραμμές που 'χες βάλει ο ίδιος — και μπροστά στο Θεό και τη συνείδησή μου πιστεύω πως είμ' αθώα, έστω κι' αν δεν είμαι. Η παρουσία σου ήτανε για μένα μια πέτρα στο στήθος που πίεζε, πίεζε ώσπου η καρδιά μου επαναστάτησε ενάντια σ' αυτό το βάρος που την έπνιγε. Αυτή 'ναι η αλήθεια...»

Η ανθρόπινη σχέση φαίνεται να 'ναι βασικά μια σχέση μέσα στο χώρο. Και χώρος μπορεί να 'ναι ένα δωμάτιο, μια πόλη, ή ο κόσμος όλος,

«men live in rooms and in universe»

(οι άνθρωποι ζουν σε δωμάτια και στο σύμπαν)

Δuo δυνατοί όμως δεν αντέχουν να ζουν στον ίδιο χώρο. Μόλις γίνει αυτό αισθητό, μοιραία αρχίζει πόλεμος, που κρατάει τόσο καιρό όσο χρειάζεται ν' αποδειχτεί ποιος είναι δυνατότερος. Ο άλλος τότε πρέπει να παραδεχτεί την υπεροχή του αντιπάλου, αλλιώς θα τον απομακρύνει ή θα τον εξοντώσει. Αυτό φαίνεται να 'ναι μια ανάγκη για την ισορροπία της Φύσης. Την πανάρχαια αυτή αλήθεια θυμάται με κάθε ευκαιρία ο μεγάλος ποιητής του Στράτφορντ· βάζει τον Καίσαρα Οχτάβιο να λέει μόλις αντιχρίζει νεκρό το Μάρκο Αντώνιο:

«...we could not stall together in the whole world...»

(«...δεν είχε τόπο για τους δυο μας/ μέσ' στον κόσμο όλο...»).

(ANTONY AND CLEOPATRA, E' 1)

Το τετράχρονο παιδάκι που ζηλεύει και μάχεται το νεογέννητο αδερφάκι του που ήρθε να το εκτοπίσει από τη ζηλευτή θέση που είχε μέσα στο σπίτι — καλύβα ή αρχοντόσπιτο — αυτή την αιτία, κι αυτό το νόημα έχει. Είναι κι αυτή μια αντίδραση μέσα στη Φύση, μια σχέση μέσα στο χώρο.

Έτσι και στο σπίτι της Λάουρας. Η παρουσία ενός υπέροχου ανθρώπου σαν το Λογαγό Αδόλφο Λάσσην, δεν ήταν για αυτήν τίποτ' άλλο παρά 'μια πέτρα στο στήθος'.

Γιαυτό ένας από τους δυο πρέπει να λείψει.

Ο πιο 'αδύνατος' φυσικά.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΜΑΡΑΓΚΟΣ

εξηγεί ότι δεν μπορείς να κληρονομήσεις τίποτα γιατί δεν έχου-
με παιδιά, και ρωτά αν είσαι έγκυος. Δεν μπόρεσα ν' ακούσω τι
απάντησες εσύ. Έγινα καλύτερα και κάναμε ένα παιδί. Ποιος
είν' ο πατέρας;

ΛΑΟΥΡΑ: Εσύ!

ΛΟΧΑΓΟΣ: Όχι, δεν είμ' εγώ! Εδώ πέρα είναι θαμμένο ένα
έγκλημα που αρχίζει να προβάλλει στο φως. Και τι έγκλημα
σατανικό! Εσείς οι γυναίκες μ' ελαφριά καρδιά ελευθερώνετε
τους μαύρους δούλους σας μα κρατάτε τους λευκούς! Δούλεψα
σα σκλάβος για σένα, και για το παιδί σου, για τη μάνα σου, για
τους υπηρέτες σου. Θυσίασα τη ζωή μου και τήν καρριέρα μου,
τράβηξα βάσανα, συφορές, αγρύπνιες, κάθε είδος μαρτύριο για
χάρη σου, άσπρισαν τα μαλλιά μου, κι όλ' αυτά για να μπορείς
εσύ να ζεις στα γεράματα χωρίς έγνοιες, να χαρείς μια καινούρια
ζωή με το παιδί σου. Τα υπόφερα όλ' αυτά χωρίς παράπονο,
γιατί πίστευα πως ήμουν ο πατέρας αυτού του παιδιού. Αυτή εί-
ναι η πιο τέλεια μορφή κλεψιάς, η πιο βάνουσα δουλεία. Δούλε-
ψα δεκαεφτά χρόνια στο κάτεργο για έγκλημα που δεν έκανα. Τι
θα μου δώσεις γι' αντάλλαγμα;

ΛΑΟΥΡΑ: Τώρα είσαι στ' αλήθεια τρελός.

ΛΟΧΑΓΟΣ, κάθεται: Αυτό περιμένεις. Και ξέρω τον τρόπο που
εργάστηκες να κρύψεις το έγκλημά σου. Σε λυπόμουν, γιατί δεν
μπορούσα να καταλάβω την αιτία που ήσουνα θλιμμένη. Συχνά
καθησύχαζα την ταραγμένη σου συνείδηση με την ιδέα πως έ-
διωχνα κάποια αρωστημένη σκέψη. Σ' άκουγα να κλαις γοερά
μέσ' τον ύπνο σου μ' όλο που δεν ήθελα ν' ακούω. Τώρα θυμά-
μαι — πριν από δυο νύχτες! Ήταν τα γενέθλια της Βέρβας. Α-
νάμεσα δυο με τρεις το πρωί, εγώ καθόμουν ακόμα και διάβαζα.
'Εσκουζες, λες και κάποιος δοκίμαζε να σε στραγγαλίσει: 'Μην
έρχεσαι, μην έρχεσαι!' Βάρεσα τον τοίχο — γιατί δεν ήθελα ν'
ακούσω άλλα. Από καιρό είχα τις αμφιβολίες μου, μα δεν είχα τη
τόλμη ν' ακούσω την επικύρωσή τους. Τα 'χω υποφέρει όλ' αυ-

τά για σένα. Εσύ τι θα κάνεις για μένα;

ΛΑΟΥΡΑ: Τι μπορώ να κάνω; Να ορκιστώ στο Θεό και σ' ό,τι
έχω ιερό πως είσαι ο πατέρας της Βέρβας.

ΛΟΧΑΓΟΣ: Και τι ωφελεί αυτό, όταν εσύ έχεις πει ότι μια μάνα
μπορεί και πρέπει να κάνει οποιοδήποτε έγκλημα για το παιδί
της; Σ' εξορκίζω, στην ανάμνηση του παρελθόντος — σε ικε-
τεύω όπως ικετεύει ο τραυματίας να τον λυπηθούν — πες μου τα
όλα! Δεν βλέπεις που είμαι αδύναμος σα μωρό, δεν μ' ακούς που
κλαίοντας ζητάω έλεος καθώς το μωρό από τη μάνα του, ξεχνάς
πως είμαι άντρας, στρατιώτης που με μια λέξη δαμάζω ανθρω-
πους και θηρία; Ζητάω μόνο τη συμπόνια που θα 'δειχνες σ' έναν
άρρωστο, καταθέτω τα διακριτικά της εξουσίας μου και κλαίον-
τας ζητάω έλεος — να σώσω τη ζωή μου.

ΛΑΟΥΡΑ, τον έχει πλυσίσει και του έχει βάλει το χέρι της στο μέ-
τωπο: Πώς! Άντρα, κλαις!

ΛΟΧΑΓΟΣ: Ναι κλαίω, κι ως είμαι άντρας. Δεν έχει μήπως μάτια
ο άντρας; Δεν έχει ο άντρας χέρια, άκρα, καρδιά, σκέψεις, πάθη;
Δεν ζει με το ίδιο φαγητό, δεν πληγώνεται με τα ίδια όπλα,
ζεσταίνεται ή κρυώνει από το ίδιο καλοκαίρι και τον ίδιο χειμώ-
να όπως η γυναίκα; Όταν μας τρυπάτε δεν ματώνουμε; Όταν
μας γαργαλάτε δεν γελούμε; Αν μας φαρμακώσετε δεν πεθαί-
νουμε; Γιατί απαγορεύεται στον άντρα να παραπονεθεί, ή στο
στρατιώτη να κλάψει; Επειδή δεν είναι αντράκιο; Γιατί δεν είν'
αντράκιο;

ΛΑΟΥΡΑ: Κλάψε, παιδάκι μου. Η μανούλα σου είν' εδώ, να σε
παρηγορήσει. Θυμάσαι, πρωτομπήκα στη ζωή σου σα δεύτερη
μάνα σου; Το μεγάλο δυνατό σώμα σου φοβόταν. Ήσουν ένα με-
γάλο αγόρι που άργησε πολύ να γεννηθεί ή που ήρθε ανεπιθύμη-
το.

ΛΟΧΑΓΟΣ: Ναι. Νομίζω πως αυτό ήταν. Ο πατέρας κι η μητέρα
δεν ήθελαν να γεννηθώ, κι έτσι γεννήθηκα χωρίς θέληση. Όταν
εσύ κι εγώ γινήκαμε ένα, νόμισα πως ολοκληρώνα τον εαυτό